

OPBOUW

WEEKBLAD TOT OPBOUW VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw”

Adres redactie: ds H. Amelink, Lekdijk 82 b, Langerak (Z.-H.)

Druk: Drukkerij „Steenbergen”, Slotlaan 220, Zeist

H. AMELINK — LANGERAK

Belijden

■ Hetzelfde zeggen

Het woord dat voor „belijden” gebruikt wordt betekent letterlijk hetzelfde zeggen. Oorspronkelijk had het woord uiridische betekenis, zoals in Kittel's Woordenboek wordt verteld. Dat is voor ons nog hoorbaar, als we het vertalen met „bekennen”. Als we naar het Avondmaal gaan, zo staat in het oude Avondmaalsformulier, dan bekennen wij daarmee dat we midden in de dood liggen. En we gebruiken het woord in de rechterlijke betekenis als we spreken over bekennen voor de politie of voor de rechter.

Als het in onze tekst gaat over belijden, dan is dat dus hetzelfde zeggen als wat God ons in Zijn Woord zegt. We zijn als christenen ja- en amen mensen. Dat kunnen we zijn, dank zij Gods genade.

Want wij hebben Zijn Evangelie gehoord.

Zijn stem beluisterd.

En in Zijn spreken heeft Hij ons Zijn handelen bekend gemaakt. Zijn heilrijke daden. Hij heeft bezeugt dat Hij een handelend God, die optreedt ten behoeve van Zijn volk.

Zoals we mensen in hun goede en minder goede eigenschappen het beste leren kennen uit hun daden, zo leren we de HERE kennen uit Zijn daden. Maar dan alleen uit Zijn goede daden.

Hij is die God, die hemel en aarde geschapen heeft.

Die Noach gered heeft in en door de zondvloed, Die Abraham riep uit het heidendom, Die Israël uit Egypte heeft gevoerd (Psalm 136) en Die tenslotte Zijn Zoon gezonden heeft in deze wereld. Daaruit weten we: want Zijn gunst alom verspreid zal bestaan in eeuwigheid. Want als het ooit duidelijk is geworden dat we een God hebben, Die leeft, dan is het wel gebleken in de opstanding van Jezus Christus.

We belijden dat Jezus Heer is.

Omdat Hij, na gestorven te zijn voor onze zonden, opgewekt is uit de doden.

Voor de verrijzenis van Christus staan er twee woorden in de H. Schrift die naar voren springen. Opstaan en opwekken. Opstanding en opwekking. U begrijpt het verschil. Opstaan doe je zelf. Gewekt wordt men door een ander. Als er dus in de Bijbel staat dat de Heiland uit het graf is geroepen door de Vader — opgewekt — dan is dat bewijs dat alles is voldaan. Op Hem had de dood geen recht meer. Hij was volkomen gehoorzaam geweest. Niet alleen had Hij God lief boven alles en de naaste als zich zelf — wat de oorspronkelijke opdracht was — bovendien heeft Hij de zondes Schuld gedragen en weggedragen uit deze wereld. Daarom is Hem alle macht gegeven in hemel en op aarde. Daarom is Hij de Heer (Fil. 2 : 8-11).

■ Hetzelfde denken

Recht belijden houdt ook in hetzelfde denken. Niet over alle mogelijke zaken. Zelfs is er door ons gebrek aan inzicht en door ons door de zonde bedorven verstand wel verschil van mening over wat de H. Schrift zegt in een bepaalde plaats. Onvolkomen is ons kennen. Maar over het centrale dienen we als rechtgelovigen, als belijders hetzelfde te denken.

Paulus noemt hier de dood en de opstanding van Christus als centrale heilsfeiten. Dat we dat zo mogen noemen dat staat in 1 Cor. 15 : 3, 4: „Want vóór alle dingen heb ik u overgegeven, hetgeen ik zelf ontvangen heb: Christus is gestorven voor onze zonden naar de Schriften en Hij is opgewekt, naar de Schriften.”

Het „voor alle dingen” wil niet zeggen dat Paulus elke „preek” daarmee begon, maar het betekent wel: in de eerste plaats. Dit is het voornaamste. Het is niet moeilijk in te zien waarom deze heilsfeiten zo centraal zijn. De zonde is verzoend. De dood is overwonnen. Dat is iets wezenlijk nieuws. Want zo is het onvergankelijk leven aan het licht gebracht. Een leven niet meer door het bederf aan te tasten. Petrus zegt dan ook: „Geloofd zij de God en Vader van onze Here Jezus Christus, die ons naar Zijn grote

barmhartigheid door de opstanding van Jezus Christus heeft doen wedergeboren worden tot een levende hoop, tot een onvergankelijke, onbevleete en onverwelkelijke erfenis” (1 Petr. 1 : 3, 4). Daarom is de H. Schrift dan ook echt een blijde boodschap. Te midden van alle mogelijke moeite.

Daarom is het echte belijden dan ook verbonden met het echte geloven. We geloven dat God Hem uit de dood heeft opgewekt. En voor het woord geloven mogen we dan wel invullen: vertrouwen. Waarom vertrouwen we het? Niet omdat wij zo betrouwbaar zijn, maar omdat God betrouwbaar is. Het is echt gebeurd, de opstanding van de man die kwam uit Galilea en stierf aan het kruis. Daarom mogen we ons geloof dan ook vestigen op Hem die Jezus onze Heer, heeft overgeleverd om onze overtredingen en opgewekt om onze vrijspraak. Ja, daarom mogen we ons geloof verstigen op die God, die om Jezus' wil die God is, Die goddelozen vrijspreekt. We hoeven niet zo verbaasd te zijn als de eeuwen door tot nu het feit van de opstanding ontkend is. Het is ook een „ongelooflijke” boodschap. Maar God dank, dit ongelooflijke is echt gebeurd.

■ Hetzelfde doen

Een Heer hebben betekent ook dat we Hem dienen moeten. We hoeven niet allemaal hetzelfde werk te doen of iest dergelijks, maar we moeten wel allemaal dezelfde Heer dienen, als we Hem als Heer belijden en als we echt geloven dat Hij gestorven is voor onze zonden en opgewekt is om onze vrijspraak. Zouden we zulk een Heer, die zo veel voor ons geleden heeft, niet graag dienen? Hij heeft ons eerst liefgehad. Hij is gekomen om ons te dienen. Daarom mogen en moeten wij Hem dienen. Het is niet een vrijblijvende zaak deze Heer te belijden. Het heeft consequenties voor heel ons leven. We worden er echt andere mensen van. Gij geheel anders.

■ Dezelfde belofte

Dit alles heeft een belofte. We krijgen ook hetzelfde. We worden

behouden. We worden vrijgesproken. De Bijbel is de blijde boodschap — goed nieuws voor U — omdat ons geleerd wordt dat we niet veroordeeld worden om Jezus' wil, maar vrijgesproken. Omdat we behouden worden van het bederf, hoe en waar zich dat ook maar voordoet. Hij is de Heiland. Heil is welzijn over heel de linie. Het woord belijden heeft dan ook een eschatologische betekenis: „In dat geloof zijn deze allen gestorven, zonder de beloften verkregen te hebben; slechts uit de verte hebben zij die gezien en begroet, en zij hebben beleden, dat zij vreemdelingen en bijwoners waren op aarde. Want wie zulke dingen zeggen, geven te kennen dat zij een vaderland zoeken. En als zij gedachtig waren geweest aan het vaderland, dat zij verlaten hadden, zouden zij gelegenheid gehad hebben terug te keren; maar nu verlangen zij naar een beter, dat is een hemels vaderland. Daarom schaamt God Zich voor hen niet hun God te heten, want Hij had hun een stad bereid (Hebr. 11 : 13-16).

Al wie, hetzij Jood hetzij Griek, op Hem zijn geloof bouwt, zal niet beschaamd uitkomen.

IN DIT NUMMER

Pagina 149

Ds H. Amelink,
Belijden

Pagina 150

Prof. C. Veenhof,
Om de christianisering
van het mensenleven

Pagina 151

Ds G. Janssen,
Hoe komen we verder?

Pagina 152-153

D. W. L. Milo,
Vlieg er es uit

Ds H. Amelink,
Paulus' brief aan de
Galaten (Bijbelstudie)

Pagina 154

M. de Klijn,
Martinus Nijhoff

C. VEENHOF — KAMPEN

Om de christianisering van het mensenleven

■ onze situatie

Volgens de vroeger in de gereformeerde wereld algemeen aanvaarde theorie van de „algemene genade” of de „gemene gratie” is de situatie waarin we nu leven ongeveer zo:

Al het geschapene, heel de geschapen wereld — die geconcentreerd is in de mensheid — is door de val en de ongehoorzaamheid van onze eerste voorouders in het paradijs van God afgevalen en werd zo van Hem vervreemd. Daardoor kwam onze wereld onder de vloek en werd in al haar aspecten, delen en verbanden verdorven. Als niets tussenbeide was gekomen zou deze wereld steeds verder zijn ontwaard tot ze ten slotte in een toestand zou komen die getypeerd kan worden als „hel”.

Maar het heeft God behaagd een „genadige werking” van Zich uit naar de wereld te laten uitgaan. Een werking die in de eerste plaats de verwoestende kracht van de zonde afremt. Maar die tegelijk, en daar boven uit, deze wereld, ondanks het in haar voortkamkerend verderf, ook nog tot hoger en rijker ontplooiing opstuwt.

We leven dus in een wereld die van God afviel en waarin als gevolg daarvan de zonde en een alles aantastend bederf werkt. Maar tegelijk ook in een wereld die door Gods „algemene genade” voor radicale en totale verdorvenheid wordt bewaard en die, ten gevolge van de inwerking van die genade, zelfs ook nog hier en daar tot onverwachte en rijke bloei kan komen.

Deze „algemene genade” of „gemene gratie” heeft o.a. deze twee kenmerken.

Vooreerst deze dat ze tot alle mensen, tot heel de mensheid, uitgaat en die doordringt. Daarom heet die genade ook **algemene genade** of **gemene gratie**.

En voort is deze genade **tijdelijk**. Ze „kwam op” na de val en ze verdwijnt op de jongste dag. Ze bewerkt dan ook geen „eeuwig heil”, geen „eeuwige zaligheid”.

■ „particuliere genade” — „wedergeboorte”

Maar behalve de „gemene” gratie heeft God ook nog een „bizon-dere”, een „particuliere genade” geopenbaard. Dat deed en doet Hij in Jezus Christus door de Heilige Geest, die sinds de Pinksterdag ook de Geest van Christus is.

Deze genade heet „bizonder” of „particulier” omdat ze niet naar alle mensen uitgaat maar alleen aan de uitverkorenen onder hen wordt geschonken. Ze heeft voorts tot doel het eeuwige heil, de eeuwige zaligheid van hen die haar door de werking van de Geest deelachtig worden.

Aan deze particuliere genade krijgen de uitverkorenen deel door de wedergeboorte. Die we-

dergeboorte is een werk van de Heilige Geest. Uitsluitend en alleen van de Heilige Geest.

Kuyper legt er voorts alle nadruk op dat de wederbarende werking des Geestes geheel en al buiten de bediening van het Woord of het Evangelie, en dus ook buiten de (geïnstitueerde) kerk, om gaat. Hij schreef letterlijk dat de wederbarende activiteit van de Geest volstrekt buiten „de in bediening van Woord en Sacrament optredende kerken” — dat wil dus zeggen: buiten de geïnstitueerde kerken — om gaat. Die kerken zijn namelijk „niet de van God verordeneerde instrumenten, waardoor aan de zondaar het innerlijke wezen der zaligheid toekomt. Een zondaar ten leven baren kan alleen de Vader der geesten, in Christus, door de Heilige Geest.”¹⁾

In deze kijk op de wedergeboorte wijkt Kuyper duidelijk af van de reformatorische prediking. Daar-in wordt immers juist met alle klem verkondigd dat de Heilige Geest de mensen wederbaart door (de prediking van) het Woord of het Evangelie.

Kuyper gaat met deze beschouwing ook, en wel rechtdraads, in tegen de Geref. confessions. Art. 24 en 35 van de Ned. Gel. Bel. en de Dordtse Leerregels III/IV, 17 leren iets geheel anders. Daarin wordt door de kerk juist zeer nadrukkelijk beleden dat de Heilige Geest de mensen wederbaart **door middel van** (de prediking van) het Woord. God heeft dat Woord namelijk verordeneerd tot een „zaad der wedergeboorte” en zo ook tot een „spijze der ziel”.

In zijn wedergeboortetheorie, die een enorme, een allesbeheersende plaats in zijn theologie inneemt, vertoont Kuypers denken zo een uitgesproken **spiritualistische** trek. In dit opzicht bestaat er een duidelijke verwantschap tussen Kuyper en de, hem niet bepaald welgezinde, zogenaamde „zwarte” gereformeerden!

In Kuypers opvatting omtrent de wedergeboorte is voorts ook typerend dat hij die zeer „realistisch” opvat. De wedergeboorte is volgens hem namelijk een reële, essentiële omzetting van het innerlijke leven van de mens. Ze is het „inbrengen”, door de Geest, van een „nieuwe mens” in de „oude”. Van een „nieuwe mens” die door de Geest gepraeformeerd is zó dat hij past bij de mens in wie hij zal worden ingebracht. De „nieuwe mens” van een genie is b.v. een geheel andere dan die van een „gewoon” mens. En die van een man geheel anders dan van een vrouw enz.

Kuyper typeert de wederbarende werking van de Heilige Geest zelfs wel eens als een „fysische” daad!

■ „particuliere genade” buiten het aardse leven

Een kenmerkende trek van Kuypers opvatting omtrent de „par-

ticuliere” genade is voorts dat deze naam haar eigenlijke wezen **buiten** het tijdelijke leven omgaat.

Zeër zeker is er volgens Kuyper ook een bepaald verband tussen de „particuliere genade” en de geschapen wereld. Maar dat verband is er alleen in de **oorsprong** en het **einde** daarvan. Namelijk wat de oorsprong ervan betreft in Christus als Middelaar der schepping. En aan het eind in de wederkomst van Christus wanneer deze wereld radicaal en totaal zal worden vernieuwd.

Maar in het **heden** trekt het „eigenlijke wezen” van de particuliere genade zich terug in het meer innerlijk-geestelijk-mystieke leven. Het „nieuwe leven” dat door de wedergeboorte in de mens wordt ingebracht is reeds zozeer een stukje „eeuwig leven” dat het de wedergeboren mens principiëel reeds verplaatst naar het hiernamaals. „Op zichzelf ligt het einddoel der particuliere genade aan de overzijde van het graf. Haar wit ligt in de eeuwigheid, en op zichzelf beschouwd kon ze desnoods geheel buiten het aardse leven omgaan.”²⁾

Volgens een door hem meer gehanteerde methode „bewijst” Kuyper dat met behulp van de statistiek!

Hij wijst er namelijk op dat van de gezaligden ongeveer de helft onbewust — d.w.z.: vóór het vijftiende levensjaar — wegsterft. Daaruit volgt dat minstens de helft van de uitverkorenen **niet** bewust in aanraking komt met het leven in de tijd, maar tersnood het eigenlijke doel van de „particuliere genade”, namelijk de eeuwige zaligheid bereikt.

Kuyper noemt dit „beslissend kenmerkend” voor heel de verhouding van de „particuliere genade” en het „gemeen-menselijke leven”. En vooral hieruit blijkt onmiskenbaar dat de „particuliere genade” „in haar eigen wezen” buiten het tijdelijke leven omgaat.³⁾

Het is duidelijk dat in deze visie op de „particuliere genade” een zeker **dualisme** in Kuypers beschouwing omtrent de verhouding van Gods bijzondere, zaligmakende genade en het „natuurlijke” leven in deze tijd openbaar wordt.

Behalve spiritualistische trekken vertoont Kuypers denken dus ook **dualistische** trekken. Het tijdelijke, natuurlijke mensenleven wordt door hem in zijn verhouding tot het „nieuwe leven” duidelijk gedevalueerd.

■ „particuliere genade” en „gemene gratie”

Naar haar eigenlijke wezen staat dus de „particuliere genade” buiten onze tijdelijke wereld.

Maar dat betekent niet dat zij daarop geen invloed zou uitoefenen. Integendeel, de „particuliere genade” dringt daarin wel degelijk door. Haar invloed is wel een zijdelingse, een tijdelijke, maar desondanks toch een zeer sterke en diepgaande. En Kuypers aandacht is bij zijn spreken over de „gemene gratie” vóór alles op deze invloed van de „particuliere genade” op de „gemene gratie” gericht.

Om een juist beeld te krijgen van deze „zijdelingse” beïnvloeding van de „particuliere” genade op de „algemene” te krijgen is het nodig het volgende voor ogen te houden.

Het tijdelijke, aardse leven van de mensheid is zeer gevarieerd.

Er zijn allerlei aspecten aan. Er treden allerlei verbanden en gemeenschappen in op. Er zijn huwelijken, gezinnen, volken, maatschappelijke en andere „kringen”. Er ontplooiën zich allerlei activiteiten — politieke, wetenschappelijke, artistieke enz. enz. Dit alles behoort tot het creatuurlijke leven van de mensheid, waarin sinds de zondeval de „gemene gratie” conserverend en ontplooiend werkt. Daarom is dit alles het „terrein van de gemene gratie.”

Aan een deel van de mensheid, namelijk aan de gemeenschap der uitverkorenen — dat is ook de kern der mensheid — wordt nu voorts ook de „particuliere genade” geschonken. Dat geschiedt in en door de wedergeboorte. Alle wedergeboren mensen vormen voorts samen de leden van het „mystieke lichaam van Christus”.

In dit „mystieke lichaam” werken nu de krachten van de „particuliere genade”. Zeker, nog eens, naar haar diepste, eigenlijke wezen staat die genade buiten het aardse, tijdelijke wezen. Maar er gaat toch een enorme kracht van uit. Een kracht die in heel het leven van de wedergeboren mensen doorwerkt en vanuit die wedergeborenen in heel de wereld.

Kuyper spreekt in dit verband van de kerk-als-organisme. Die is het gehele complex van krachten en werkingen dat van het mystieke lichaam van Christus uit, via de leden ervan, de wedergeborenen, in alle „samenvoegselen” van het menselijke leven doordringt. Of, anders gezegd: op heel het veelvormige „terrein van de gemene gratie” werkzaam is. De leden van de kerk-als-organisme geven op dat terrein gestalte aan de krachten der „particuliere genade”. Maar de effecten daarvan blijven onveranderd vormen der „gemene gratie”. De „gemene gratie” is voorwaarde en voorbereiding voor de „particuliere genade”. Maar tegelijk is het zo dat de „particuliere genade” de „gemene gratie” tot volle doorwerking en ontplooiing brengt. Uit zichzelf zou de „gemene gratie” daartoe nooit komen. Dat kan alleen geschieden als zij bevrucht wordt door de „particuliere genade”.

■ vier „terreinen”

In deze stand van zaken krijgen we te doen met het eigenlijke „Anliegen”, de diepste intentie van Kuypers „gemene-gratie”-constructie.

Kuyper denkt er niet aan zijn geestverwanten zonder meer te activeren tot een positieve, in wezen „humanistische”, waardering van en een actief deelnemen aan het cultuurleven zoals dat in deze wereld reilt en zeilt. Dat het daartoe bij vele volgelingen van hem in feite kwam ging vierkant tegen zijn bedoelen in.

Het ging hem daarbij integendeel om een fundering van een **authentiek christelijke activiteit** op „alle terreinen des levens”. Anders gezegd: het ging hem om de **christianisering** van het gehele mensenleven!

Men krijgt een goed beeld van wat Kuyper beoogde als hij ergens in verband met de „gemene gratie” spreekt van **vier terreinen**.⁴⁾

In de eerste plaats is er het terrein der „gemene gratie” waarop van geen enkele invloed der „particuliere genade” sprake is. Dat

Kerkelijk Leven

terrein vindt men b.v. in de heidenwereld.

In de tweede plaats is er het terrein van de institutionaire kerk. Die komt namelijk geheel en al uit de „particuliere genade” op.

In de derde plaats is er het terrein der „gemene gratie” dat beschreven wordt door het licht dat van de kandelaar der „particuliere genade” uitstraalt. „Dit licht, uitstralende van de particuliere genade, doet dienst als middel en instrument der gemene gratie, en het is aldus dat er, buiten de kerk als instituut te midden van het volksleven een christelijke tint op dat volksleven geworpen wordt, zelfs in die kringen, waarin men met beslistheid de christelijke naam verwerpt.”⁵⁾ Zo kan men spreken van een „christelijke natie, een gekerstend volk, een christelijke maatschappij, een christelijke staat en zoveel meer.”⁶⁾ Ten slotte is er het terrein der „particuliere genade”, dat de gegevens der gemene gratie aan zich dienstbaar heeft gemaakt. En dit terrein wordt overal gevonden, „waar zich de kerk als organisme openbaart, d.w.z. waar de persoonlijke belijders van Jezus in eigen kring het leven der gemene gratie door de beginselen der Goddelijke openbaring beheersen laten.”⁷⁾ Het gaat er op dit terrein om „dat de gelovigen met hun talenten, hun gaven

en hun betrekkingen en invloeden in deze wereld, reeds hier een eigen sfeer van leven vormen, die heerlijk de krachten des Koninkrijks kan doen uitkomen.”⁸⁾

Op dit „terrein” vindt men het christelijk huwelijk, het christelijk gezin, de christelijke wetenschap, de christelijke kunst, de christelijke pers, de christelijke opvoeding, de christelijke politiek, de christelijke vakbeweging enz. In dit alles openbaart zich, in de vormen van de „gemene gratie” de „kerk-als-organisme”. Dat wil tegelijk zeggen: de krachten van de „particuliere genade”.

Men onderscheidt dit „geconcentreerd christelijke” evenwel scherp van het „algemeen”, het „verdund” christelijke waarvan op het zo juist genoemde tweede terrein sprake is. Daar sterkt en steunt de werking van de „particuliere genade” het leven bij ongelovigen en verheft hun leven tot hoger peil. Maar op het vierde terrein vindt men „de sfeer van christelijk leven, die zo wijd strekt als de organische levensbeweging van de gemeente des Heren zich in het leven uitbreidt.” Daar ontmoeten we de kerk als organisme, die „in het leven der wereld indringt, het omzet, er een andere gestalte aan geeft, het opheft en het heiligt.” Op dit vierde terrein „bloeit het rijke organische leven van de Kerk, gelijk het zich in de gezinnen, in de families, in de bedrijven, in de wetenschappen, in de kunsten, in de heersende usantiën, in de bestaande gewoonten enz. als heersende macht openbaart.”⁹⁾

Zo leerde Kuiper.

Maar er is sinds hij heenging heel wat in de gereformeerde wereld gebeurt.

En niet in reformatorische zin!

¹⁾ De Gemene Gratie; II, 660.

²⁾ Idem; II, 654.

³⁾ Idem; II, 654/6; II, 341.

⁴⁾ Idem; II, 680.

⁵⁾ Idem; II, 274.

⁶⁾ Idem; II, 246.

⁷⁾ Idem; II, 680.

⁸⁾ Idem; II, 689.

⁹⁾ Idem; III, 419.

de machteloosheden binnen de buiten-verbandse kerken-groepering, vragen wij ons af: **hoe komen we ooit verder met elkaar?** Wij hebben onze vragen aan en kwesties met elkaar. De vragen zijn van verre strekking en de kwesties raken ons diep.

Er liggen tussen ons duidelijke scheidslijnen, die wij markeren met de jaartallen 1942-1944 en 1966-1969.

Maar is er plicht en noodzaak om in deze situatie te **berusten** en zijn wij geroepen, resp. gerechtigd in machteloosheid te gaan neerzitten? — dát is op dit moment onze vraag. Ik besef dat wij vaak tot deze houding „vervalen”, maar geloof intussen niet, dat dit het geval mag zijn.

Want het bloed van Jezus Christus is garant voor het steeds terugkerende nieuwe begin van een „wandelen met elkaar in het licht” (1 Joh. 1:7)

—o—

Prof. Trimp borduurt dan op dit thema verder, maakt z'n opmerkingen over het een en ander, waarbij de kritiek op anderen zich geducht laat horen, maar laat ook een heimwee spreken naar elkaar: „En ik weet heel zeker, dat ook onder ons met groot verlangen wordt uitgezien naar een dag van herkenning en een tijd van opnieuw begroeten van elkaar.” Want „die daareven genoemde jaartallen blijven ons daarom nog wel „steken” als wonden en pijnlijke littekens in ons lichaam.”

Zulk schrijven spreekt aan, al roept het tegelijk vraagtekens op. Want hoe kan prof. Trimp hier de synodale gemeenschap en onze kerken gezien de genoemde jaartallen in één adem noemen onder het hoofd: verlangen naar een dag van herkenning? Daarvoor is er toch in de Gereformeerde Kerken (synodaal) op confessioneel gebied té veel aan de orde dach ik zo.

Maar dit daar gelaten: we beperken ons tot zijn en onze kerken en dan — we willen dit graag erkennen — spreekt zijn verlangen naar herkenning ons aan. Beter nog: Het hééft ons aan te spreken. We mogen er niet achteloos aan voorbij gaan.

De vraag hoe we ooit verder komen met elkaar mag door ons niet terzijde geschoven worden. Joh. 17 — om maar niet meer te noemen — staat in ons aller Bijbel.

■ Hoe dan?

Wanneer prof. Trimp deze vraag overweegt, dan komt hij te spreken over de normen. Zou dat niet kunnen, vraagt hij,

„met elkaar de normen voor de toekomst nogmaals in de oude woorden elkaar doen horen en binnen de ruimte van die normen met elkaar de dood van Christus verkondigen, Zijn opstanding vieren en de dienst der dankbaarheid in de nieuwheid van de Geest opnemen?”

De normen, dus.

Ik ben het daarmee helemaal eens.

Maar wat zijn deze normen? Dat blijft in deze driestar van prof. Trimp wat in de mist. Hij duidt ze niet nader aan. Grijp ik mis, wanneer ik daaronder versta de gereformeerde confessie en de gereformeerde kerkorde? Prof. Trimp wil tenminste elkaar de normen voor de toekomst nogmaals „in de oude woorden” doen horen.

Als ik dit juist heb begrepen, dan ben ik het met hem eens. Daarom herinnerde ik in het vorige artikel aan de normen, zoals die in de gereformeerde kerkorde zijn neergelegd en in de jaren zestig zijn geschonden. En ik deed dit in verband met een verrassende zin uit de laatste driestar van prof. Trimp: „Wij hebben elkaar inderdaad nog wel het een en ander te vragen over het verleden.”

Elkkaar.

Dat vond ik het verrassende in deze zin.

Hiermee wordt een opening gemaakt, al wordt die ook op duidelijke wijze beperkt door andere opmerkingen, maar ze is er dan blijkbaar toch!

Intussen — die normen.

Als daarbij dan maar bedacht wordt dat men de gereformeerde confessie niet beperkt tot wat men gewoonlijk verstaat onder de zuivere leer. Ruw en slordig gesproken: de zuivere belijdenis in dogmatisch opzicht, hoe belangrijk ook. Maar de belijdenis bevat meer. Ze geeft ook een uiteenzetting over de geboden van God en verwijst daarnaar.

Centraal staat daarin voor wat de onderlinge verhoudingen betreft de liefde. Daar spreekt bijvoorbeeld zondag 40 breed over: ik denk aan woorden als geduld, vrede, zachtmoedigheid, barmhartigheid en alle vriendelijkheid, die we elkaar hebben te bewijzen. In ootmoedigheid achte de een den ander uitnemender dan zichzelf, Fil. 2:3. De Schrift spreekt over het oordelen, waarmee we voorzichtig hebben te zijn, Matth. 7:1, Luc. 6:37, en veroordeelt daarin de onbarmhartigheid.

Ik weet wel, dat men met deze woorden een verkeerde kant kan uitgaan en daarmee ongerechtigheid, die ontmaskerd moet worden — Ef. 5:11 — zelfs kan toedekken. Dat men zich daarmee aan het oordelen over goed en kwaad kan onttrekken, maar dat kan toch het normatieve van deze woorden niet wegnemen.

Graag wil ik de schijn vermijden van naar een kant te zien. Hoe gemakkelijk slaan wij in een conflictsituatie hard toe en spreken we harde woorden tegen elkaar. Wie in zijn spreken niet struikelt, is een volmaakt man, Jac. 3:2. Maar we zullen toch allen in ons handelen, spreken en schrijven ook deze normen voor ogen dienen te houden. En alleen als we er blijk van geven ondanks al ons struikelen, daarnaar te streven, zal er naar elkaar geluisterd worden.

■ Persoonlijk gekrenktheid

Daarover maakt prof. Trimp een opmerking. Het leven staat niet stil, schrijft hij: „Een nieuwe generatie komt op; het nutteloze, sfeer bedervende schrijven vanuit persoonlijke gekrenktheid zal al minder belag leggen op de harten en gedachten...”

Ik weet niet of in de huidige situatie van onze twee kerkengroepen er zoveel persoonlijke gekrenktheid is en of daaruit zoveel geschreven wordt. Het lijkt me toe dat de pijn over de gebrokenheid groter is dan die persoonlijke gekrenktheid. En mocht die er zijn, dan moet zij overwonnen worden.

Het zal goed zijn, dat we ons ervoor wachten elkaar nu en in de toekomst te krenken en dat hangt samen met wat we boven schreven over: Hoe dan? Die krenking

Vervolg op pagina 155

G. JANSSEN — AMSTERDAM

Hoe komen we verder? (slot)

■ Een vraag

Prof. Trimp haalde nogal fel uit over een artikeltje van prof. Veenhof in ons blad, waarin betoogd werd dat wij een kerkorde hebben. We schreven daarover in het nummer van de vorige week. Er was, zo dachten we, alle reden om de kwestie van het bezitten van een kerkorde eens te bezien vanuit het gezichtspunt: Wat doe je er mee? Hoe hanteer je haar? Dat onderzoek levert voor wat de kerkelijke gemeenschap, die prof. Trimp dient, voor wat de laatste jaren voor de breuk betreft, niet zulke fraaie resultaten op, zagen we. De kwestie van het independentisme speelde een belangrijke rol daarbij. Het is gemakkelijker

een ander te beschuldigen dan eigen fouten — in dit geval die van eigen gemeenschap — te zien. Nu ben ik er volkomen van overtuigd dat het weinig zin heeft om over en weer dergelijke verwijten te maken, als de begeerte er niet is om elkaar te dienen. Alleen vanuit het gevoelen van een toch aanwezige onderlinge verbondenheid wordt er naar elkaar geluisterd en komt de polemiek uit boven het eigen gelijk zoeken. Dat gevoelen meende ik te bespeuren in de laatste driestar van prof. Trimp in De Reformatie van 21 april, die als kopje had: „Hoe komen we verder?”

Deze driestar begint zo:

„Zo vaak wij denken aan de moeiten in de synodale kerken en

D. W. L. MILO — VIERHOUTEN

Vlieg er es uit

Als de paasdagen voorbij zijn kan het rustig wezen in Sauerland. En mooi. Het groen is nog niet aan het loofhout, al staan de hazelaarkatjes bloeiend op de tocht. De japanse lariks met zijn smaragdgroen zal de volgende week openspringen; als de wind omgaat deze week nog. Aan de rand van het bos, op bijna tweederde van de heuvelhoogte, is het goed zitten. Mits in de zon en uit de wind. Vergeet niet dat u hier zo'n zeshonderd meter über 'm Meeresspiegel zit en dat het nog volop april is: de vorige week net zoveel sneeuw en hagel als u wilde, vannacht nog ijs op het waterreservoir van ons mobile hotelletje.

Maar de jonge boer gelooft wel dat het voorjaar begonnen is: hij brengt zijn wagen vol kostelijke gier op een paar honderd meter onder uw neus en vanmorgen trok hij op een ander veld zijn rechte voren. Rechts in de laagte ziet u de kleurige daken en de witte huisjes van een piepklein dorpje. Hunswinkel — ooit van gehoord? In het centrum staat een sneeuwwit kerkje op de berghelling: model van een zeeboot, compleet met een grote schoorsteen, die een klokketoren blijkt te zijn. Alleen de achterkant van de kerk heeft ramen, maar de boeg en flanken zijn glad afgewerkt. We zijn er in geweest: een lief modern kerkgebouwtje, genaamd Sankt Peter am See. Omdat het dorpje aan de rand van een meer ligt, begrijpt u? Als u er van boven op neerziet — op het kerkje, niet op Petrus — dan ziet u een plat dak als een scheepsdek, waarvan sloepen en hutten zijn weggenomen. Tot aan het glinsterend meer strekken zich de weiden en velden uit. Er zijn trouwens meer boeren, die het voorjaar in het heufd hebben. Ook de koolwitjes hebben het voorjaar in de kop. En een enkele citroenvlinder waagt zich al buiten. Dat kleurt allemaal zo fris: die vlinders, wat madelieven, wat bosanemonen en wat van dat felgele goed tussen kale braamstruiken en bosgras. En verder — ja waarlijk

— ook deze heilige plekjes zijn al door schennende mensenhand ont-heilgd. Er ligt een leeg sigarettenpakje, een boterhamzakje en wat achtergelaten toiletpapier, gekleurd en ongekleurd. Onmiskenbare merktekenen van een overleefde beschaving.

U sluit uw ogen een wijle. En luistert. De koolmezen laten ijverig hun hoge klokjes horen. De zanglijster heeft het nu te druk om te zingen; dan moet u vanavond maar terugkomen. Maar wel stoot hij wat heldere kreten uit — o, dat is tegen de vlaamse gaai; maar die is vandaag te vroeg om eieren te stelen. De groene specht hamert en lacht, dat het galmt door het bos achter u. Dan een paar ijle kwettergeluidjes (even door de oogharen kijken) ja, dat zijn de kwikstaartjes, bijgenaamd de akkermannetjes; vermoedelijk een akkermannetje en een akkervrouwtje. Heel beneden een autobus, die grommend over de lange brug trekt. En vlak bij: voortdurend geritsel. Waarvan? Van een hagedisje. Het scharrelt tussen het dorre blad en het toiletpapier, gekleurd en ongekleurd.

Kijk, daar beneden heeft een hengelaar zijn plekje aan de meeroever uitgezocht. Wat is zo'n arme man beladen: met zijne rijfstok, met zijne strijkstok, met zijne knapzak, met zijne lapzak. Om maar te zwijgen van zijn zitje, zijn leefnet, zijn emmertjes, zijn aasdoosjes, zijn proviand en zijn flesje. Wat heeft zo'n visser veel noten op zijn zang, vergeleken bij een jager. Hij voelt zich in zijn piekfijne uitrusting, zijn nylonpak, zijn gele laarzen, z'n dure spulletjes, als een volwaardig burger. Hij installeert zich met zorg en verve. Kiest de juiste hengel, haakt een aasjen aan, legt de hengel uit, steekt een pijp op. Nee wacht, hij weet nog wat leuks. Uit zijn reuzentas haalt hij een gepunt buisje, slaat dat met een hamertje in de rotsachtige bodem en steekt er zijn hengel in vast. Zo, nu heeft hij zijn handen vrij: een om zijn pijp en een om zijn knie vast te houden. Hij hoeft alleen een wakend oogje over de dobber te laten gaan. Zo nu en dan gooit hij een handvol brood uit op het water, hopende dat hij het na vele uren terug zal vinden in de vorm van een zootje wítvis. Forel is er nu niet bij.

Trouwens: de sportieve visser gooit geloof ik de kleine vis meteen terug in het water; kan hij de pret opnieuw beleven. Of hij platzak thuiskomt kan hem niets schelen. Hij vist niet om het hebben — maar om de filosofie van het vissen. Hij beoefent de hartstocht der bedaard-

H. AMELINK — LANGERAK

Paulus' brief aan de Galaten

Paulus 1:11-16

Het moet de Bijbellezer opvallen hoe vaak Paulus zelf spreekt over zijn verleden. Ik meen niet dat we dat af kunnen doen met de opmerking „het persoonlijke in de prediking is geen contrabande”. (Van Stempvoort, De Brief aan de Galaten). Eerder komt de vraag naar voren: waarom is juist Paulus tot de grote heidenapostel gemaakt?

Gods verkiezing is wel souverain, maar niet willekeurig. Paulus spreekt in dit hoofdstuk over zijn roeping. Hij en 26. Verder in 1 Cor. 15; 1 Cor. 9:1. Hij doet het in de Efezebrief. Weer uitvoeriger in Fil. 3. En met behulp van wijs gebruik van een concordantie is het niet moeilijk alle plaatsen op een rijtje te zetten.

Zodra men op deze wijze Schrift

met Schrift vergelijkt, wordt het duidelijk, dat Paulus het nu juist niet doet omdat het persoonlijke in de prediking geen contrabande is, maar dat hij het alleen doet als het noodzakelijk is voor de prediking en de „waarheid van het evangelie”.

Twee zaken springen dan direct naar voren. Hij doet het, als het gaat over de opstanding en als het gaat over het herleefde Farizeïsme, Judaïsme in de gemeente, zo-als in dit geval.

Meestal wordt gezegd: hij was een man van twee werelden. Hij was Jood en Romein. Hij kende het Joodse denken en hij kende het Griekse denken. Dat valt natuurlijk niet te ontkennen. Maar het is geen antwoord op de vraag: waarom juist Paulus? Ook de andere apostelen moesten immers het Evangelie van de dood en opstanding van Jezus Christus verkon-

digen, ook onder heidenen.

Paulus geeft zelf het antwoord. Hij is met heel zijn verleden in dienst genomen. Ook met zijn verleden als kerkvervolger. Hij was dan afkomstig van Tarsen en een Romein van geboorte, maar opgevoed naar de strengste regels van het Farizeïsme. Om hem tot bekering te brengen was het noodzakelijk dat de Here Jezus Zelf hem verscheen op de weg naar Damascus.

In 1:15 mag wel opgemerkt worden dat er staat „in Hem” en niet „aan Hem”. Hoewel het tweede noodzakelijk was voor het eerste.

Judaïsme

Als bekeerde Farizeeër krijgt hij met deze dwaalleer te maken. De term Judaïsme is ontleend aan 2:14. Het is noodzakelijk deze dwaalleer te kennen voor het begrijpen van heel het N.T. Heel kort gezegd: behalve het vertrouwen op het kruis van Christus, op Zijn offer was er nog iets meer nodig om behouden te worden, n.l. de onderhouding van de wet of een deel van de wet van Mozes. Besnijdenis, sabbat, spijswetten. Paulus schrijft erover in de Brief aan Romeinen (Rom. 16:17, 18, vooral niet los maken uit het ge-

heel van die brief).

Ook in de brief aan de gemeente van Filippi houdt hij zich met deze dwaalleraars bezig (Fil. 3:17-19). In de brief aan Colosse (Col. 2:16). In de eerste brief aan Tim. zijn deze zaken weer aan de orde (1 Tim. 1:7). En als Paulus in zijn laatste brief aan het einde van zijn leven zegt dat hij de goede strijd heeft gestreden en het geloof behouden doet hij m.i. ook op het feit dat hij gedurende heel zijn loopbaan als apostel gestreden heeft tegen Joden en judaïsten en dat hij desondanks gebleven is bij het „door het geloof alleen” (2 Tim. 4:7). Zo is hij een voorbeeld geworden voor de kerk van alle eeuwen (1 Tim. 1:15, 16). Een voorbeeld dat wij moeten navolgen. (Fil. 3:17).

Het iets zoeken bij ons zelf tot behoud, wat in de grond van de zaak het Farizeïsme en het Judaïsme is, is kennelijk een gevaar dat de christen altijd weer bedreigt. In de mens is het de hoogmoed van de mens. Het is als God willen zijn. Wat zich in het paradijs uitte, maar wat een zonde is die in een gevallen wereld zich manifesteert in het zich zelf willen redden. Dan krijgt men zelfverlossingsreligies, wat alle vreemde godsdiensten zijn, maar

heid. In ons eigenste land telt u veertig vissers tegen één jager — maar de visser staat toch veertig maal zo hoog aangeschreven. Te zijnen behoeve is de wreedheid van zijn sport weggenomen door de biologische fantasie: dat koudbloedige dieren geen pijngevoel kennen. Maar één ding hebben al die kerels gemeen: vissers en jagers zijn vrouwenplagers.

Die jagers anders. In deze naaste omgeving staan zeker zes kansels en hoogzitten. Er leeft hier behoorlijk reewild: de prenten lopen op een steenworp van deze kansel en een geit liet haar keutels onder een hoogzit vallen. Op een zonnige namiddag vonden we negen verschillende reeën op zes verschillende laveiplekken. Het wild treedt hier voor dag en dauw uit de dekking om te laveiën aan de bosrand en op het veldgewas. Tegen de avond opnieuw.

De vos is ook aanwezig, vertelde me zijn visitekaartje, en de konijntjes bouwen hun feestjes rond een oude boomstronk. Er is vannacht een marterachtige voorbijgekomen: een wezel of misschien een bunzing. Van hazen zag ik nog geen spoor. Wel komt hier de ringduif bescheiden voor. Al met al interessant genoeg voor de jager; het is alleen te betreuren, dat de vele kansels op zulk een intensieve reeënjacht wijzen. Maar misschien zitten hier die kerels ook het liefste met hun kijker en filosofie — hun eindeloze verten af te speuren. Ook zij lijden aan de hartstocht der bedaardheid, als de vissers.

Want goed gekozen zijn die waarnemingsposten! Wanneer uw jagersoog een geschikt punt ontdekt, waar het uitredende wild dagelijks te zien moet zijn, kunt u er op rekenen dat er ook een hoogzitje staat. Sommige jagers hebben kansels als huizen: met vele rondhouten palen, omheiningen, een forse trap, soms met leuning, windscherm en opleghouten, liefst een dakje en soms een plankje voor fles en glaasje. Dat zijn de dure jongens, die dit weidelijk werk door huurlingen laten uitvoeren. U herkent ze direct: hun auto moet hen tot dicht bij de kansel brengen. Alleen het Fernsehen is er niet bij; maar de hele omgeving is één vergezicht.

Dan de natuurjager. Diens hoogzitje valt niet op. Je moet het zoeken. Het is bovendien doodsimpel gebouwd: een rechtstandige ladder met een dwarssteigertje, vergroeid met het landschap. Alleen het geoefend oog vindt het aanlooppaadje. Zo'n jager zit er trouwens zomer en winter in de open lucht, ongeacht sneeuw of regen. Alleen een pijpje houdt hem warm — zonder het wild te verjagen.

—o—

Maar nu is het april, de „schoontijd”. Niet de schoonmaaktijd en niet de schone tijd — maar de schoontijd. Het wild wordt deze maanden ontzien, verschoond. En de natuur blijft voorlopig ongerept. Geen vakantiegangers buiten u en die andere onnozele uitvlieger. De natuur kan zich nog in al haar pracht ontplooiën — tot een hemel op aarde.

En straks zal de jager weer op de reebok gaan aanzitten. In de zomermaanden. Wanneer hier duizenden vakantiegangers bos en veld overstromen. Anderhalf uur voor zonsopgang zal hij hier zijn pijpje stoppen. De late pretmakers in de camping slapen dan vast. De vroege wandelaars zijn nog niet op. Met wat geluk krijgt hij zijn wildstand in het komende uur op deze bergweide te zien.

Misschien zal hij zijn bok van het jaar voorkrijgen. Misschien ook valt het schot vijfhonderd meter verder, achter die sparrenaanplant. En misschien komen er toch weer vroege wandelaars zingend voorbij: om de zon te zien opgaan zeggen ze. Dan hebben ze hun ontbijt meegebracht en de jager kan er amen op zeggen dat er plastic zakjes in het bos blijven liggen. Vielleicht auch Toilettenpapier, gefarbt und ungefarbt.

DANKBAARHEID

De prekenbundel van wijlen ds C. H. Lindeboom is uitverkocht. Er werd zoveel om gevraagd (meermalen met 6 exemplaren tegelijk) dat de kleine oplage een misrekening bleek.

Om die fout goed te maken zou ik het liefst meteen een nieuwe druk hebben opgezet. Want het is een verkwikking, te bemerken dat ds Lindeboom zó veel indruk heeft gemaakt, dat men na een jaar zijn preken nog ter hand neemt om te lezen.

De moeilijkheid is dat me de tijd ontbreekt dit werk opnieuw ter hand te nemen.

Toch — we hopen eerlang een nieuwe druk klaar te hebben. Het was de onder ons bekende broeder C. Lentink, die spontaan op zich nam de 54 stencils opnieuw te tikken — welke ik dan hoop af te drukken en te bundelen.

U kunt dus doorgaan met ze te bestellen (f 4,— op postgiro 922470 van D. W. L. Milo te Vierhouten — met vermelding van het woord **dankbaarheid**) dan wel bij br D. v. Driel te Kampen (Loriëstraat 102, tel. 6839) een exemplaar à f 3,— contant af te halen.

En degenen die al gireerden: even geduld alstublieft.

Er wordt ijverig aan gewerkt. En met liefde.

D. W. L. Milo

BIJBELSTUDIE

ook toeslagreligie, wat alleen in de gemeente van Jezus Christus kan voorkomen. Een uitvoerig exposé over deze zonde bij ds C. Vonk, Voorzeide Leer Ib.

Paulus' zelfstandigheid 1 : 16-24

Paulus is na Damascus niet te raden gegaan bij mensen. Hij had regelrecht van de Heiland de opdracht ontvangen het Evangelie te verkondigen aan de heidenen. Daarom is hij ook niet eerst naar de andere apostelen gegaan. Hij ging van Damascus naar Arabië en toen weer terug naar Damascus. Er is ons verder niets bekend van zijn verblijf in Arabië, maar het is wel aan te nemen dat hij daar ook het Woord Gods heeft verkondigd, net als in Damascus. Pas drie jaar later verblijft hij veertien dagen in Jeruzalem en spreekt

alleen met Petrus en Jacobus, de broer van de Here Jezus, die de leiding had in de gemeente van Jeruzalem. Hij wordt daar gewantrouwd (Hand. 9 : 30). Hij heeft er kennelijk alleen afspraken gemaakt. Zie hoofdstuk 2. Voor het begrijpen van deze pericoop is een zeer waarschijnlijk rijtje jaartallen wel van belang. Te vinden Van Stempvoort, ontleend aan D. Plooy:

Kruisiging	29
Bekering van Paulus	30/31
Verblijf in Damascus en Arabië	30-32
Eerste bezoek aan Jeruzalem	32 (33)
Vertrek naar Tarsus	32 (33)
Komst te Antiochië (Hand. 11 : 25)	begin 45
Collectereis naar Jeruzalem	winter 45/46
Vertrek van Antiochië voor de eerste zendingsreis	voorjaar 46
Terug in Antiochië Apostelconvent (Hand. 15)	aug./sept. 47 voorjaar 48

Als deze volgorde juist is, hebben

we in deze brief te maken met een van de eerste brieven van de apostel Paulus.

Maar ook als het onjuist zou zijn, blijft de conclusie: Paulus is zelfstandig opgetreden, omdat hij regelrecht geroepen werd tot een aparte taak voor de gemeenten van alle eeuwen.

Is deze brief de eerste, dan wordt de waarschuwing tegen het Judaïsme des te klemmender.

Roeping en geduld 2 : 1-5

Paulus heeft geduld moeten oefenen. Barnabas moet naar Tarsus gaan om hem te zoeken (Hand. 11 : 25). Dat gebeurt vanuit Antiochië, waar voor het eerst een gemeente ontstaat van Joden en heidenen samen. Vandaaruit gaat Paulus op reis.

En als hij dan weer naar Jeruzalem komt, dan is Titus bij hem. Titus wordt in het boek Handelingen niet genoemd. Maar Paulus noemt hem zijn kind (Titus 1 : 3). Het zal wel niet speculatief zijn om te veronderstellen dat Titus door de prediking van Paulus tot het geloof gekomen is.

Maar Titus wordt hier genoemd aan deze gemeenten omdat hij een Griek is.

Paulus gaat naar Jeruzalem op

grond van een openbaring. Nadat in de gemeenten de moeilijkheden over het onderhouden van de wet van Mozes al ontstaan waren. Titus een Griek, werd óók in Jeruzalem als medewerker van Paulus niet gedwongen zich te laten besnijden. Ofschoon valse broeders die waren binnen geslopen daarop wel hebben aangedrongen, naar de regel die ze hadden. Hand. 15 : 1. Titus' geval is het eerste voorbeeld dat Paulus in deze brief gebruikt om de gemeenten te waarschuwen toch geen gehoor te geven aan het „Jezus Christus en nog iets”.

Want dan komt de slavernij. De slavernij van het hoogmoedige hart van de mens.

Paulus gaat niet voor hen uit de weg, om het Evangelie vrij baan te geven. Dat was zijn taak. Op dit punt is hij hardnekkig obstinaat. Maar hij zou aan zijn roeping ontrouw worden als hij op dit punt niet heel duidelijk was. De betrouwbaarheid van het Evangelie staat op het spel.

Paulus in Jeruzalem heeft verteld wat hij predikte. Niet om goedkeuring te verkrijgen. Maar om de eenheid van de gemeente rondom het kruis te bewaren.

Martinus Nijhoff (1894-1953)

De aanleiding tot het schrijven van dit artikel is Nijhoff's gedicht „Het Uur U”¹⁾ geweest, dat in een literatuurkring werd gelezen en besproken; daarbij deden zich een aantal interpretatiemoeilijkheden voor die betrekking hebben op het vraagstuk Christendom en Kunst²⁾ in het algemeen. In het bijzonder kwam de vraag op naar de intentie van Nijhoff, alsmede de vraag naar zijn persoonlijke geloofsovertuiging. De vele onbeantwoorde vragen die tenslotte overbleven intrigeerden mij dusdanig dat ik een poging wilde wagen iets meer van Nijhoff's karakter, wezen en motivatie te doorgronden.

Men kan daarbij twee verschillende wegen gaan. Ofwel men werkt zich door een onvoorstelbare hoeveelheid literatuur heen die aan Nijhoff is gewijd, ofwel men leest en ondergaat het werk van Nijhoff zelf en vindt de moed er een eigen mening over te hebben.

Wat hieronder volgt heeft slechts de pretentie een aantal schetsmatige omtrekken te geven van wat ik op mijn persoonlijke Odyssee door het oeuvre van Nijhoff aan vermeldenswaardigheden ben tegengekomen. Des te méér hoop ik dat Nijhoff gelezen zal worden en blijven. Hieraan vooraf gaat een korte algemene inleiding. In totaal zullen er achtereenvolgens vijf artikelen aan Nijhoff worden gewijd.

Martinus Nijhoff werd op 20 april 1894 als zoon van de bekende uitgeverfamilie Nijhoff te 's-Gravenhage geboren. Hij was de oudste telg uit een gezin van vijf kinderen, twee jongens en drie meisjes.

Uit een ongepubliceerde brief van Martinus' zuster Hester weten wij dat zijn ouders aanvankelijk „vrijdenkers” waren, maar dat zijn moeder in 1902, doordat zij in aanraking kwam met het Leger des Heils, bekeerd is tot het christelijk geloof. Sindsdien werden de kinderen zeer godsdienstig opgevoed. Er werd twee maal daags uit de Bijbel gelezen en sommige hoofdstukken werden uit het hoofd geleerd.

Of de kinderen later belijdenis van hun geloof hebben gedaan en gedoopt zijn is mij niet bekend. In ieder geval weten wij van Martinus dat hij al spoedig van catechisatie naar huis werd gestuurd vanwege zijn „brutaliteit”, maar veel zegt zo'n derdehands gegeven natuurlijk niet.

Nijhoff's moeder werd in 1918 Rooms-Katholiek. Zij wijdde zich aan de verpauperden in de samenleving, nam dikwijls kinderen van straat mee naar huis om ze te verzorgen. Zij leerde hen ook korte zangdiensten die zij zelf componeerde en onder haar leiding werden opgevoerd. Zij overleed op 9 september 1927. Nijhoff's vader overleed in 1947. Nijhoff doorliep het Gymnasium, waar hij klasgenoot was van Victor E. van Vriesland, en deed vanuit de 5e klas staatsexamen. Najaar 1912 begon Nijhoff een studie rechten in Amsterdam, maar deze studie werd door zijn mobilisatie in 1914 onderbroken. Hoewel hij later evenwel zijn meesterstitel behaalde (1922) heeft Nijhoff nooit een praktijk uitgeoefend.

In 1916 huwt hij met Antoinette Wind. Ruim drie maanden later wordt op 28 augustus hun enige zoontje Wouter geboren. Het huwelijk werd echter in 1950 ontbonden. Op 3 april 1952 hertrouwt

Nijhoff met de actrice Georgette Hagedoorn, tot zijn dood op 26 januari 1953 ook aan deze verbintenis een einde maakte.

Nijhoff heeft behalve zijn langdurig verblijf als literair correspondent voor de NRC in Florence (bij Settignano) nooit buiten Nederland gewoond, maar wel geheel Europa rondgereisd.

In 1940 werd Nijhoff gemobiliseerd als reserve-kapitein. Ernstig gewond werd hij naar het hospitaal in Utrecht afgevoerd. Tijdens de bezettingsjaren steunt Nijhoff de illegaliteit. Hij weigert een benoeming als hoogleraar aan de Universiteit van Amsterdam te aanvaarden wanneer prof. dr. N. A. Donkersloot van zijn ambt wordt ontheven. Nijhoff duikt onder — hij werd geen lid van de Kultuurkamer — in 's-Gravenhage, waar hij ook de rest van zijn leven doorbrengt. In de hongerwinter kookt hij iedere dag pap voor kinderen in zijn buurt, totdat ook zijn provisiekast leeg is.

In 1947 krijgt hij voor het eerst bij vrienden in Utrecht een aanval van angina pectoris. Aan deze ziekte overlijdt hij onverwachts op 26 januari 1953.

Het is bijzonder moeilijk een brug te slaan tussen Nijhoff's persoonlijke leven en zijn dichtwerken. De toch al weinige gegevens die ik te weten ben gekomen lijken bijkomstigheden en doen niet ter zake. Men kan dan ook beter geen psychologiserende verklaringen trachten te geven van zijn werk. Nijhoff verwerkt zijn persoonlijk leven uitsluitend in zijn gedichten en dit heeft — althans dat is mijn indruk — geen op zichzelf staande (psychologisch) verklarende waarde.

Het duidelijkst is dit het geval wanneer Nijhoff in zijn „opdracht” voorin de bundel „Het heilige hout”³⁾ vermeldt dat zijn moeder heilssoldaat is geweest en bijbelse stukjes schreef voor de jeugd die als „zangdiensten” werden uitgevoerd. Hier komt dui-

delijk een stuk opvoeding naar voren, maar Nijhoff blijft niet steken in de piëteit jegens zijn moeder en haar lijfsoreuk „in Jezus overwinnen”, maar hij verwerkt deze invloed van zijn jeugd weer op typisch dichterlijke wijze. Hierop zal ik later nog terugkomen.

Wat Nijhoff's carrière betreft kan vermeld worden dat hij als literair medewerker van de NRC van 1924-27 in Italië vertoefde⁴⁾ en vervolgens van 1926 tot 1933 en na het begin der bezettingsjaren van 1941 tot 1946 redacteur was van „De Gids”. Hij begon in 1932 een universitaire studie als neerlandicus — zijn motieven daartoe gaf hij in zijn lezing over eigen werk enkele jaren later — en ontwikkelde zich zowel voor als na zijn doctoraal examen in 1937 als een zeer veelzijdig schrijver, zowel op het gebied van de dichtkunst als het proza, beschouwingen in essayvorm alsook vertalingen van klassieke en moderne bekende schrijvers. Bovendien schreef Nijhoff enkele toneelspelen.

Tenslotte werkte hij sinds 1952 op initiatief en uitnodiging van de Ned. Hervormde Kerk mee aan een nieuwe psalmberijming en maakte hij deel uit van meerdere spellingcommissies. Enige tijd was hij ook als adviseur verbonden aan het departement voor O.K. & W. Zijn plan om tezamen met uitgever B. Bakker een nieuw literair tijdschrift op te richten (Maatstaf) kon niet meer verwezenlijkt worden. Het tijdschrift is overigens wel verschenen na zijn dood.

Wanneer wij Nijhoff's literaire werken met elkaar vergelijken, valt een bepaalde ontwikkeling te constateren wat de vorm van expressie betreft. Het valt bijvoorbeeld op dat Nijhoff debuteert als dichter — met zijn bundel „De wandelaar” in 1916 — en dat hij met zijn derde bundel „Vormen” in 1924 zelfs een jaar later de Poëzieprijs van de gemeente Amsterdam in ontvangst mag nemen. Dan volgen jaren van kritisch zelfonderzoek waarin Nijhoff beschouwelijk proza schrijft, zoals „De pen op papier” en „Gedachten op Dinsdag” resp. uit 1927 en 1931. In deze tijd houdt Nijhoff

zich meer met proza bezig zoals blijkt uit zijn bewerking van Ramuz' vertelling „De geschiedenis van de soldaat” uit 1930 en Stravinsky's „Het verhaal van de vos” en het meer bekende „Heer Halewijn” beide uit 1933. Ook toneelwerken ontstaan in deze jaren.

Deze omwenteling resulteert tenslotte in een nieuwe gedichtenbundel die in 1934 onder de naam „Nieuwe gedichten” verschijnt. Tot Nijhoff's latere dichtwerken behoren o.a. „Awater”, „Het uur U”, „Een Idylle” en „Wonderbare spijziging”, maar overheersend wordt vooral het toneelschrijven en niet zelden blijken de literaire klassieken b.v. Euripides, Shakespeare, André Gide of T. S. Eliot hem te inspireren.⁵⁾

De dichter Bloem heeft over Nijhoff opgemerkt dat zijn werk een combinatie is van de hoogste persoonlijkheid en de hoogste onpersoonlijkheid.

Iets van de distantie van Nijhoff als persoon en Nijhoff als dichter wordt hiermee aangeduid, want de hoogste persoonlijkheid geldt de verzen van Nijhoff en de hoogste onpersoonlijkheid geldt het wezen dat zich in deze verzen uitsprekt. Mijn indruk is dat men voor het beantwoorden van de vraag wat voor onze beoordeling inderdaad belangrijker is, nml. de gedichten zelf, of de mens die deze gedichten schreef, door Nijhoff heel sterk naar zijn eigen werk wordt verwezen.

¹⁾ Voor het eerst gepubliceerd in „Groot-Nederland” 1937, II, pag. 1-14. Een gewijzigde tweede druk verscheen in 1946. „Het Uur U” is waarschijnlijk in 1936 ontstaan.

²⁾ Vrij naar Dr G. Puchingers bundel „Christen en Kunst” waarvan een bespreking in „Opbouw” zal volgen.

³⁾ Een drietal religieuze leke-spelen, nml. „De Ster van Bethlehem” (Kerstmis), „De Dag des Heren” (Pasen) en „Des Heilands Tuin” (Pinksteren), geschreven in 1950. In het laatste leke-spel heeft Nijhoff correcties aangebracht, maar deze heeft hij vanwege zijn overlijden niet meer kunnen voltooien.

⁴⁾ Hier schreef Nijhoff zijn beschouwelijk proza wat later onder de titel „Gedachten op Dinsdag” (1931) is gebundeld.

⁵⁾ In 1951 verschenen „De Cocktailparty” naar T. S. Eliot en „Ifigenia in Taurië” naar Euripides.

Wist U...

dat de russische communistische partij 14.700.000 leden telt en dat zij drastisch gezuiverd zal worden van leden „die niet warm lopen voor partij-bijeenkomsten en -opdrachten, niet nijver zijn of persoonlijke zwakheden hebben als zwaar drinken.”?

dat Paus Paulus tegen oktober 1974 een wereldsynode van bisschoppen heeft bijeengeroepen die als thema zal spreken over de verkondiging van het evangelie in de moderne wereld?

dat het ledental van het NVV groeit, van het CNV stabiel blijft en van het NKV daalt? en dat ze resp. 613, 238 en 404 duizend leden tellen?

dat André Kloos, oud-voorzitter van het NVV commissaris is van de Hoogovens en wel speciaal als „sociaal commissaris” belast met de zorg daarvoor dat deze onderneming de belangen van de werknemers niet ondergeschikt maakt aan die van anderen?

dat in Israël sinds 1967 5 à 6 duizend Israëli's christen zijn geworden en de opperrabbin Sjilomo Gorem de regering heeft opgeroepen op te treden tegen christelijke missionarissen en zendelingen?

dat bijna de helft van alle rooms-katholieke christenen in de „derde wereld” wonen?

dat de Ned. Geref. Kerk in Zuid-Afrika onder de niet-blanken 1.408.850 leden telt en onder de blanken bijna 1.120.000?

dat er een nieuwe artsenvereniging is opgericht, „Nederlands Artsenverbond”, die zich keert tegen abortus provocatus en actieve euthanasie?

Vervolg van pagina 151

Hoe komen we verder?

zal nog niet eens persoonlijk gericht behoeven te zijn, om toch als krenkend ervaren te worden. Wij hebben een kerkorde, schreef prof. Veenhof in „Opbouw”. Prof. Trimp blijkt de strekking van dit artikel uitnemend te hebben begrepen: hij erkent dat duidelijk. Maar hij grijpt er naast als hij schrijft „dat men reeds triomfantelijk gaat roepen: **wij hebben een kerkorde!** en dan spreekt van weeschreeuwen en even te voren de woorden dwaas en onoprecht gebruikt en even later de verzuchting slaakt dat Opbouw eens **eerlijk** zal gaan schrijven over deze kwestie.

Dit schrijven is niet alleen niet juist, maar in hoge mate krenkend. Het kan wel op een andere manier, geloof ik, als je elkaar helpen wilt.

Ik schrijf dit in verband met wat prof. Trimp zelf uitdrukkelijk aan de orde stelt: de onderlinge verhoudingen en het verlangen naar een dag van herkenning. Voor de verwezenlijking van die dag is het zo schrijven niet bepaald bevorderlijk, dunkt mij.

Wat meer begrip voor en voorzichtigheid ook in de pers-omgang met elkaar is wel gewenst. Dat dit hier uitdrukkelijk aan de orde wordt gesteld vindt meer zijn oorzaak in een driestar van prof. dr J. Douma in „De Reformatie” van 7 april. In dat nummer heeft prof. Douma ernstige kritiek op prof. Veenhof in verband met een interview van deze, dat Bert de Jong hem afnam. We laten dat hier buiten beschouwing, prof. Veenhof zal daarover wel het zijne zeggen. 't Gaat nu over de laatste driestar.

Prof. Douma heeft in „Trouw” van 23 maart jl. gelezen dat een aantal A.R.P.- en C.H.U.-leden een telegram heeft gezonden naar de fractieleiders van de K.V.P., A.R.P. en C.H.U., waarin gevraagd werd niet te buigen voor de eisen van de heer Den Uyl. Ik citeer uit „De Reformatie”. Onder de ondertekenaars bevindt zich ook, stippeltje, stippeltje, stippeltje, prof. Veenhof. „De man die eens gebroken heeft met de A.R.-Partij en ons aan uitvoerige betogen met de klemmendste woorden geholpen heeft dat het beslist niet anders kon, is thans kennelijk weer lid van de A.R.”, aldus prof. Douma. Het „kennelijk” wijst op de zekere voorzichtigheid. Maar die wordt meteen uit het oog verloren, als verder wordt betoogd dat wat vroeger niet kon, thans wel weer kan: lid zijn van de A.R. „De dakloze prof. Veenhof, die jarenlang in de politiek een eenzame Daniël wilde zijn, heeft thans weer beschutting. Op een plaats waar het vroeger (volgens hem) stortregende, kan thans weer verkeerd worden. Al zal het er nog wel lèken.”

Dat gaat dan zo nog even door, zelfs wordt gesproken over de tweespalt in het leven van prof. Veenhof.

Ja, ja, maar navraag bij prof. Veenhof zelf zou prof. Douma de wetenschap hebben opgeleverd dat deze ook nu nog geen lid is van de A.R.P. en evenmin van de C.H.U., wat men ook nog uit het persbericht in „Trouw” zou kunnen concluderen!!

't Persbericht was blijkbaar niet juist.

Maar de conclusies van prof. Douma zijn intussen maar zwart op wit afgedrukt in „De Reformatie”.

—o—

't Zal wel wat anders moeten als we „met elkaar” verder willen komen. Dan blijven er nog moeilijkheden genoeg over, maar kan de weg toch gegaan worden. Van weerskanten moge dit bedacht worden.

Dit initiatief is uit de nood geboren. Er is dringend behoefte aan deskundig opgeleide maatschappelijk werkers en vormingsleiders, die hun werk niet willen verrichten met het doel de maatschappelijke orde om te buigen in neomarxistische zin, maar mens en maatschappij willen helpen en begeleiden, kritisch en deskundig, uitgaande van de Heilige Schrift als de gezaghebbende Openbaring van Godswege, in de lijn van de gereformeerde reformatie.

Met deze noodzakelijke opleiding voor maatschappelijk werk komen wij als gereformeerden wel erg achteraan. Dat wrekt zich, nu instellingen voor maatschappelijk werk en vormingswerk (men denke b.v. aan de vorming van de bedrijfsjeugd) vaak tevergeefs krachten zoeken, die hun werk willen doen in positief christelijke zin. Toch is het hopelijk nog niet te laat.

Contacten met het Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen, die wij op het hoogste niveau gehad hebben, geven reden tot optimisme. Wij hopen binnen afzienbare tijd te kunnen starten met onze academie, die gevestigd zal worden te Ermelo.

De stichting van deze school zien wij als een roeping. In eendrachtige samenwerking arbeiden wij met enthousiasme aan de voorbereiding hiervan, biddende of de Heere onze plannen wil zegenen.

Thans wenden wij ons tot u, met het verzoek onze stichting te steunen. Wij geloven, dat vooral op de diakonieën een beroep gedaan mag worden, ons initiatief daadwerkelijk kracht bij te zetten.

Voor de aanloopkosten hebben wij een flink bedrag nodig, waarvoor wij u, zo mogelijk op korte termijn, een ruime gift of collecte vragen.

Er moet ons echter nog meer van het hart. Volgens de bij de overheid geldende regels komen wij, na aanvaarding van de officiële aanvraag door de minister, in het z.g. 'scholenplan'. Deze aanvraag is weliswaar tijdig naar Den Haag verzonden, maar één en ander houdt in, dat de academie op z'n vroegst door het Rijk gesubsidieerd kan worden in augustus 1975.

Toen wij dit meedeelden aan ouders en leerlingen, die zich reeds bij ons gemeld hadden, wekte dit grote teleurstelling. Tientallen leerlingen staan gereed bij aanvang de academie te bevolken. Er blijkt allereerste grote behoefte te bestaan aan deze gereformeerde academie! Er wordt dan ook bij ons sterk op aangedrongen, in 1974 met de school te beginnen en niet te aarzelen om, zolang als dit nodig is, zonder subsidie te werken.

Realisering van één en ander is een dure aangelegenheid. Het zal alleen mogelijk zijn, als diakonieën, kerkeraden en particulieren bereid zijn zich garant te stellen voor een aanzienlijk bedrag per jaar, gedurende minstens drie jaren. Het gaat om een bedrag van plm. f 700.000,— per jaar. Ongetwijfeld een hoog bedrag. Wij vertrouwen echter dat dit bedrag haalbaar zal zijn als wij bedenken hoeveel diakonieën uit de gereformeerde gezindte achter dit streven kunnen staan. Zal de gereformeerde gezindte dit willen opbrengen? Wij menen van wel. In ieder geval zal de mogelijkheid van een vervroegde start afhangen van de offervaardigheid van deze gezindte.

Wij nodigen u dringend uit, u garant te stellen voor een bijdrage per jaar in de vorm van een collecte en/of gift.

Velen hebben ons gebeld of geschreven: ga door! Nu wordt gevraagd een daad te stellen. Deze zaak heeft haast.

Binnenkort verschijnt er een brochure met gegevens en informatie, die wij u op aanvraag gaarne toe zullen zenden.

Tenslotte delen wij u mede gaarne bereid te zijn om op diakonale streekvergaderingen onze plannen nader toe te lichten. Tevens verzoeken wij u deze zaak, via uw kerkblad, bij de gemeenteleden bekend te maken.

Wij zien uw positieve reacties met vertrouwen tegemoet en zullen u zeker op de hoogte houden van de verdere ontwikkelingen en de inkomsten.

Met hoogachting en hartelijke groet, het bestuur:
Ir. J. van der Graaf (Ned. Herv.) voorzitter
W. Huizer (Chr. Geref.) secretaris
Drs. R. van Bochoven (Geref. Gem.) penningm.
Ds. K. Boersma (Chr. Geref.)
Mr. P. Coumou (Geref.)
M. Kats (Geref. Vrijgem. b.v.)
Ds. D. Rietdijk (Geref. Gem.)
Ds. A. Romein (Ned. Herv.)
Ds. H. J. Smit (Ned. Herv.)
Ds. Jac. Vermaas (Ned. Herv.)

Onderstaande personen bevelen deze zaak van harte aan:

Dr. W. Aalders (Ned. Herv.); Ds. H. G. Abma (Ned. Herv.); H. Algra (Geref.) H. P. Ester (Chr. Geref.); Ds. K. de Gier (Geref. Gem.); Prof. dr. C. Graafland (Ned. Herv.); Ds. C. A. van Harten (Ned. Herv.); Mr. J. de Heer (Geref. Gem.); Prof. dr. G. P. van Iterzon (Ned. Herv.); Ds. G. Janssen (Geref. Vrijgem. b.v.); Prof. dr. H. Jonker (Ned. Herv.); Ds. L. H. Kwast (Geref.); D. Koole (Chr. Geref.); Mw. J. van Leeuwen (Geref.); Drs. G. van Leijenhof (Ned. Herv.); Ds. J. B. van Mechelen (Geref.); Ds. J. Meester (Geref. Vrijgem. b.v.); Drs. S. Meijers (Ned. Herv.); Ds. E. J. Oomkes (Geref.); Mw. drs. C. L. Overweel (Chr. Geref.); L. Pieper (Chr. Geref.); Prof. dr. ir. H. van Riessen (Geref.); B. Roolvink (Geref.); Ir. H. van Rossum (Geref. Gem.); Ds. H. Rijksen (Geref. Gem.); Ds. M. C. Tanis (Chr. Geref.); Prof. dr. A. Troost (Geref.); Ds. W. L. Tukker (Ned. Herv.); Prof. C. Veenhof (Geref. Vrijgem. b.v.); Ds. J. H. Velema (Chr. Geref.); Prof. dr. W. H. Velema (Chr. Geref.); Drs. A. Vergunst (Geref. Gem.); Mr. dr. C. J. Verplanke (Chr. Geref.); Drs. J. van Vlaardingenbroek (Geref.); Ds. A. Vroegindewij (Ned. Herv.); Ir. L. van der Waal (Ned. Herv.).

(I N G E Z O N D E N)

Financieel appèl

STICHTING TER BEVORDERING VAN GEREFORMEERD SOCIAAL PAEDAGOGISCH ONDERWIJS

Aan kerkeraden/diakonieën
Dordrecht, april 1973

Weleerwaarde en eerwaarde heren,

Enige maanden geleden is opgericht de **Stichting ter bevordering van Gereformeerd Sociaal Paedagogisch Onderwijs**, die zich ten doel stelt zo spoedig mogelijk te komen tot de oprichting van een sociale academie op gereformeerde grondslag. De volgende participanten maken deel uit van de stichting en zijn in het bestuur vertegenwoordigd:

de Gereformeerde Bond in de Nederlandse Hervormde Kerk
de Herv. Bond voor Inwendige Zending op gereformeerde grondslag
de Hervormd Gereformeerde Jeugd Bonden
de Christelijke Gereformeerde Kerken
de Gereformeerde Gemeenten (in Nederland en Noord-Amerika)
de Vrijgemaakt Gereformeerde Kerken (buiten verband)
de Gereformeerde Vereniging van Verontrusten 'Schrift en Getuigenis'
de Confessionele Vereniging in de Nederlandse Hervormde Kerk

Kerknieuws

Soemba-Borneo (28) — PARAI PULUHAMA (u= oe), dat staat er misschien wel met grote letters op een bord bij de ingang van het complex-Rende. Plaats van de goede boodschap.

Een pracht aanduiding, die in de Soembanese gemeenschap spoedig ingevoerd zal zijn. Want de Soembanes gebruikte zulk soort uitdrukkingen gemakkelijk. Vroeger was het de Witte Heer, die het gezag vertegenwoordigde en daarom de naam had De Heer Die De Vlag Bewaakt. Je moest met hem rekening houden, vandaar dat die titel in de kampong met ontzag genoemd en op de scholen met veel hoofdletters geschreven werd.

En over de door de zending uitgezonden artsen sprak men als de Heer der Medicijnen.

Ook als getuigenis uit de kring van de christelijke gemeenten is het een prachtnaam.

Oudtijds toch waren er veel van die getuigenissen. De steen, die Jacob zalfde, omdat de HERE Hem daar op zijn vlucht was verschenen, duidde de plaats Bethel aan (Gen. 28 : 19) en eeuwen later duidde de steen bij Eben-Haëzer de plaats aan, waar Israël de Filistijnen kon terugdringen (1 Sam. 7 : 12). Het werk dat de HERE voor Zijn kinderen wilde doen, werd op die manier duidelijk erkend. De stenen spraken ervan. Wanneer uw kinderen later hun vaders vragen (Jozua 4 : 21 e.v.): wat betekenen deze stenen, dan zult ge hen spreken van Gods grote daden... opdat alle volken der aarde zouden weten, dat de hand des HEREN sterk is en zij de HERE, uw God, al de dagen zouden vrezen.

Zó nu, zal Parai Puluhama in het landschap Rende op Soemba een getuigenis zijn van Gods barmhartigheid over de volken, die daar wonen. Hij heeft jarenlang een goede boodschap doen uitgaan tot hen, die (letterlijk) in duisternis en in schaduw van de dood zaten (de macht van de marapoe's ontnam hen rust en slaap) en Hij gaat daarmee voort. Want in dat nieuwe complex kunnen zich mannen bekwaamen voor het verder uitdragen van die boodschap. „En bevestig Gij het werk onzer handen over ons, ja, het werk onzer handen, bevestig dat”, het kan met Psalm 90 gezongen worden bij het in-gebruik nemen van het nieuwe complex, waarvoor ook wij in Nederland in alle bescheidenheid onze gaven mochten geven.

Drukkerij »Steenbergen«

Periodieken

Boekwerken

Handelsdrukwerk

ZEIST - TELEFOON 03404 - 12452

Breda — De Geref. Kerk (Vrijg. buiten verband) heeft beroepen en beroep aangenomen cand. C. H. van Garderen uit Leiderdorp.

VERBAND VAN SCHOLEN VAN GEREFORMEERDE BELIJDENIS

Het Verband van Scholen van Gereformeerde Belijdenis, opgericht 8 maart 1969, hoopt op zaterdag 19 mei a.s. haar jaarvergadering te houden in de Oude Tram, naast het station te Amersfoort. Aanvang 10.15 uur.

In de morgenvergadering hoopt de heer P. Kuyt, directeur van de Ref. Paed. Akademie te Gouda te spreken over het onderwerp:

„Problemen rondom opleiding en benoemingsbeleid”.

In de middagvergadering welke zal aanvangen om 2 uur, refereert van de heer Drs M. Burggraaf, Rector van het Ref. Atheneum te Rotterdam. Onderwerp: „Samenwerkingsscholen”. Ruime gelegenheid tot vragen stellen.

Voor deze belangrijke vergadering, worden uitgenodigd allen die het zo noodzakelijk werk van het Verband van Scholen willen bevorderen en steunen. Vanwege de actualiteit van deze vergadering wordt op een grote opkomst gerekend.

Verschenen:

In Jezus ingedoopt

door Ds. A. M. Lindeboom

(deel 2 van „In het uur van bezinning”)

Het dringend appèl op al de kerken van de Geref. Gezindte vindt met de verschijning van dit tweede deel zijn afronding.

Dit nieuwe boek gaat diep in op de doop met de Heilige Geest, die het wezen is van de christelijke doop en het kenmerk dient te zijn van de christelijke kerk.

Ds. Lindeboom behandelt het ontstaan en voortbestaan van de kleinere kerken van gereformeerde belijdenis in ons land en pleit voor het elkander zoeken in hartelijke liefde en in trouw aan het gemeenschappelijk bezit. Hij wil beginnen positief te staan tegenover de gemeenschappelijke vergaderingen van de Hervormde en de Gereformeerde Synode.

252 pag. Prijs f 10,—.

Bij de boekhandel en

UITG. BUIJTEN & SCHIPPERHEIJN — AMSTERDAM
Valkenburgerstraat 106 - Tel. 020-236612 - Postgiro 22960

Het bestuur van de

STICHTING GEREFORMEERDE BEJAARDENCENTRUM zoekt wegens huwelijk van de tegenwoordige, voor het bejaardencentrum d'Amandelboom te Bilthoven, een

RECEPTIONISTE/ADMINISTRATRICE

Zij is een belangrijke schakel tussen bewoners, directie, bestuur, bezoekers en leveranciers.

Daarvoor is nodig, correct optreden, goede algemene kennis, typevaardigheid, belangstelling voor bejaarden en kennis van administratie.

Als zij ook in andere zaken van aanpakken weet is dit een pluspunt. Zij ontvangt een goed salaris.

Met vakantie afspraken zal rekening worden gehouden. Graag per 1 juli in dienst met ruime inwerkperiode.

Brieven aan de secretaris Sweelincklaan 2c te Bilthoven.

's-GRAVENHAGE

Het Bestuur van de Dr. Mr. v. d. Berghschool, Chr. School voor Ind. Onderwijs, Berensteinlaan 629

vraagt

een onderwijzeres

voor de afd. v.b.o.

Vereist: voll. bevoegd, j, k, bij voorkeur met v. Positief Chr. beginselen.

Nieuwe school — Prettig milieu — Zonnige lokalen.

Brieven aan het h.d.s. U. Wind. Tel. school: 070 - 670714

4-Persoons

VAKANTIEBUNGALOW

te huur

in Sanremo

tot 23-7 en na 4-8.

Tel. 08380 - 12933.

Kampen

Gevraagd aan de Geref. basisschool „noord”, Wilhelminalaan 20, met ingang van 1 aug. 1973,

een

onderwijzeres

voor klas 2.

Met j, k en r.

Geref. vrijg. (bu. verb.) of Christelijk Geref.

Voor sollicitaties en/of inlichtingen zich te richten tot T. Mollema, h.d.s. Adres: Wortmanstraat 22 te Kampen. Tel. school: 05202-4284; huis: 05202-5682.

Ga er eens uit!!!!

In de Pinksterweek hebben wij nog enkele Bungalow's vrij.

Tot 30 juni en na 4 aug. kunnen wij U ook nog als gasten ontvangen.

Eigen verwarmd kinderen kleuterbad. Wasserette.

Camping en Bungalowpark

„Ackersate”

Harremaatweg 26, Voorthuizen
Telefoon 03429-1274

Te huur

EEN STACARAVAN

8 slaappleatsen.

Staat op een camping in Nijverdal.

Door bijzondere omstandigheden nog vrij gekomen vóór 23 juni en van 28 juli t.m. 11 augustus en na 25 augustus.

A. F. Hijink, Chopinstraat 6 Almelo.

Welk gezin met jonge kinderen heeft

VAKANTIEHULP

nodig in de periode van 23 juli tot 10 augustus.

Ik ben 17 jaar, heb ervaring met kleine kinderen en wil graag iets extra's verdienen.

Brieven aan: Wilmine Kuiper, Dorpsstraat 140, Barendrecht.

Redactieleden

Ds H. Amelink

Ds G. Janssen

Drs H. de Jong

D. W. L. Milo

Prof. C. Veenhof

Drs H. E. S. Woldring Advertenties inzenden tot dinsdagmorgen 10.00 uur.

Adres van de Redactie

Ds H. Amelink,

Lekdijk 82 b,

Langerak (Z.-H.)

Tel. 0 1843 - 232

Advertenties en druk

Drukkerij

„Steenbergen”,

Slotlaan 220, Zeist.

Tel. 0 3404 - 12452

Abonnementsprijs:

f 20,— per jaar

(bij vooruitbetaling)

Buitenland: Europa

en zeepost f 30,—;

Luchtpost f 50,—

Geref. Persvereniging

„Opbouw”

Abonnementenadministratie

Rotterdamse Rijweg

174, Rotterdam-8

Tel. 010 - 153535

Giro 40.49.45